Günther Anders

ΒΙΑ
ΝΑΙ Η ΟΧΙ
Μια αναγκαία συζήτηση

Ελευθεριακή Κουλτούρα

Η παρούσα έκδοση ετοιμάστηκε στο Εργαστήρι της Ελευθεριακής Κουλτούρας με γενική επιμέλεια έκδοσης του Παναγιώτη Καλαμαρά και κυκλοφόρησε στη μητρόπολη της Αθήνας σε περιορισμένο αριθμό αντιτύπων τον χειμώνα του 2011-12, με τη χρήση να είναι ελεύθερη αποκλειστικά για τους σκοπούς των κινημάτων του κοινωνικού ανταγωνισμού. Κεντρική διάθεση στο βιβλιοπωλείο «Ο χώρος της Ελευθεριακής Κουλτούρας», Ερεσσού 52, Εξάρχεια. Τηλέφωνο επικοινωνίας: 210.38.04.525. Email: xwroselkoul@yahoo.gr
Blogspot: http://www.xwroselkoul.blogspot.com

Günther Anders

ΒΙΑ

ΝΑΙ Η ΟΧΙ

Μια αναγκαία συζήτηση

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΚΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ

ΜΙΑ ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

«Κανείς από εκείνους, και αναφέρομαι κυρίως στους πολιτικούς, τους στρατηγούς, τους επιστήμονες και τους δημοσιογράφους, κανείς από εκείνους που ετοιμάζουν τη μαζική πυρηνική απειλή και αιματοχυσία, απειλώντας ή απλώς αποδεχόμενοι την πιθανότητα μιας μαζικής αιματοχυσίας εξαιτίας μιας βλάβης των υποτιθέμενων ειρηνικών πυρηνικών εγκαταστάσεων, κανείς από αυτούς δεν μπορεί ή δεν πρέπει να αισθάνεται σίγουρος για τη ζωή του. Αφού αυτοί συμβάλλουν με προγραμματισμένο και επαγγελματικό τρόπο στη διατήρηση μιας διαρκούς αγωνίας, ε λοιπόν, τελικά, πρέπει και αυτοί να ζουν στην αγωνία. Αυτοί που μας απειλούν, πρέπει και αυτοί να απειλούνται από εμάς. Και θέτοντας σε πρακτική εφαρμογή εδώ και εκεί τις απειλές μας, όχι μόνο πρέπει να νιώθουν ότι απειλούνται, αλλά και να είναι κυριευμένοι από τον φόβο· μέχρις ότου να ξανασκεφτούν τα πράγματα και να οδηγηθούν σε μια αλλαγή πορείας. Αφού, εν κατακλείδι, αν κανείς δεν απειλείται, δεν θα απειλούνται ούτε και αυτοί. Δεν ξέρω αν θα γίνει κάτι τέτοιο, δεν ξέρω αν με τις αντι-απειλές μας μπορούμε ακόμη να εξουδετερώσουμε τον κίνδυνο που κρέμεται πάνω από την ανθρωπότητα. Αλλά εκείνο που ξέρω είναι ότι χωρίς την αντι-απειλή μας δεν θα καταφέρουμε τίποτα».

Charles Meunier
«Le Canard Dèchaniné», Μοντρεάλ, Φλεβάρης 1986

1. Το τέλος του ειρηνισμού

Ψιθυρίζεται ότι δεν θέλεις να προσδιορίζεσαι ως «ειρηνιστής». Καταλαβαίνεις πολύ καλά ότι αυτή η φήμη μας ξάφνιασε. Μέχρι που μας τρόμαξε.

Ε όχι, ας μην υπερβάλλουμε. Εκείνο που θέλω να πω, αρνούμενος μια τέτοια κατηγοριοποίηση, είναι απλώς ότι όποιος σήμερα συνεχίζει ακόμη να προσδιορίζεται ως «ειρηνιστής», μοιάζει να αποδέχεται άκριτα την άποψη ότι μπορούν να επιτευχθούν πολιτικοί στόχοι και με ειρηνικές μεθόδους. Όμως αφού τώρα πια δεν είναι αυτή η περίπτωσή μας, δεδομένου ότι σήμερα κάθε πόλεμος, τουλάχιστον κάθε πόλεμος ανάμεσα

στις υπερδυνάμεις –όμως τώρα πια έχουν «ενηλικιωθεί πυρηνικά» ακόμη και μικρότερα κράτη– θα κατέληγε αυτομάτως, και πιθανώς μέσα σε λίγα λεπτά, σε μια ολοκληρωτική καταστροφή· εφόσον –όπως έχω υποστηρίξει εδώ και τριάντα χρόνια [1]– δεν υπάρχει πλέον κανείς σκοπός του πολέμου που να μην ακυρώνεται από το αποτέλεσμα που έχει ο ίδιος ο πόλεμος (αφού κάθε αποτέλεσμα του πολέμου είναι απείρως μεγαλύτερο σε σχέση με οποιονδήποτε νοητό ή επιθυμητό σκοπό), δεν εμπεριέχεται καμία εναλλακτική πρόταση στο να είναι κανείς ειρηνιστής. Στη θέση του σαφώς μη ορθού συνθήματος «ο σκοπός αγιάζει τα μέσα», οφείλουμε σήμερα να βάλουμε τη ρεαλιστική άποψη που λέει ότι «τα μέσα καταστρέφουν τον σκοπό».[2] Όντας έτσι τα πράγματα, δεν υπάρχει καμία εναλλακτική πρόταση στο να είναι κανείς ειρηνιστής. Και γι' αυτό εγώ δεν είμαι ειρηνιστής. Εκεί που δεν υπάρχει καμία εναλλακτική πρόταση, μια ιδιαίτερη έκφραση όπως «είμαι ειρηνιστής», καθίσταται περιττή.

Σου είμαστε ευγνώμονες για αυτή τη διευκρίνηση. Πολύ δε περισσότερο ευγνώμονες από τη στιγμή που, περιέργως, λένε για σένα και κάτι άλλο.

Τι λένε;

Ότι εσύ... Συγχώρα με, αλλά εγώ δεν έχω κάποια σχέση με μια τέτοια φήμη...

... Τι φήμη;

Ότι έχεις δηλώσει σαφώς αντίθετος στο να αποδεχτούμε σαν υπέρτατη αξία τη μη βία.

Μα δεν πρόκειται για φήμη, είναι η καθαρή αλήθεια.

2. Η άρνηση από μέρους μας της μη βίας είναι η κατάφαση στο δικαίωμά μας στην αυτοάμυνα σε μια κατάσταση έκτακτης ανάγκης.
Η καθαρή αλήθεια;

Το ξάφνιασμά σου μου φαίνεται πολύ ειλικρινές, μοιάζει να πίστευες ότι εγώ κάποια στιγμή ήμουν αυστηρά προσκολλημένος στην αρχή της μη βίας. Για αυτήν, φυσικά, ούτε καν έχω μιλήσει.

Αυτήν την ολική αλλαγή την αποκαλείς «φυσική»;

Την αποκαλώ; «Ολική αλλαγή»; Το δικαίωμα στην αυτοάμυνα για όποιον απειλείται με θάνατο και κάθε στιγμή μπορεί να υποστεί επίθεση είναι φυσικά φυσικό! Το ίδιο το φυσικό δίκαιο...

Την άρνηση της μη βίας εσύ τη λες «νόμιμη άμυνα»;

Και πάλι αυτό το «λες»! Αυτή είναι νόμιμη άμυνα! Αφού είναι δεδομένο ότι η απειλή είναι γενική και ο πιθανός αφανισμός θα είναι οικουμενικός, τότε και η δική μας νόμιμη άμυνα πρέπει να είναι γενική και οικουμενική. Πρόκειται για τον αμυντικό πόλεμο όλων των απειλούμενων. Και αυτό περιλαμβάνει όλα τα άτομα του σήμερα και του αύριο.

3. Η ηθική νικά τη νομιμότητα
Πώς και γιατί έφτασες σε αυτή... την ιδιαίτερη θέση;

Ιδιαίτερη; Αντιθέτως, θα ήταν ιδιαίτερο και θα χρειαζόταν επεξήγηση αν δεν είχα φτάσει σε μια τέτοια θέση.

Πάντοτε η ίδια αντιστροφή!

Ε ναι λοιπόν. Όποιος, που ανήκει στη γενιά μου, έζησε σε μια εποχή επιθετικών πολέμων και δικτατοριών· όποιος, όπως εγώ, έζησε αυτή την εποχή που κρατά εδώ και 70 χρόνια…

Τι πράγμα;

Ναι, από τον Αύγουστο του 1914. Όποιος βίωσε συνειδητά αυτή την εποχή, δηλαδή όποιος ούτε για μια στιγμή στη ζωή του δεν έχασε ή δεν μπόρεσε να χάσει από τα μάτια του τις καταστροφές που λάμβαναν χώρα γύρω του, ανεξαρτήτως από το μέρος όπου συνέβαινε κάτι τέτοιο (αφού η απόσταση δεν μειώνει την υπευθυνότητά μας) και όποιος δεν απέστρεψε το βλέμμα ακόμη και σε στιγμές χαράς και σε εποχές ευτυχίας, αφού πάντοτε σκεφτόταν τόσο με την καρδιά όσο και με το μυαλό…

(Ο συνεντευξιαστής δείχνει πως δεν καταλαβαίνει τίποτα)

Κάτι που βεβαίως δεν ήταν καθόλου ωφέλιμο. Και δεν είναι ωφέλιμο. Μέχρι που μπορεί να είναι και επιβλαβές. Με τον ίδιο τρόπο λοιπόν, όποιος ήταν σύγχρονος του Βερντέν και του Άουσβιτς, της Χιροσίμας, της Αλγερίας και του Βιετνάμ ε, ε, ε…, εφόσον μπορούσες να ακούσεις τον κόσμο (αλλά η πλειοψηφία από εμάς είναι κουφή), τότε θα έπρεπε αμέσως να κλείσεις τα αυτιά σου, αφού οι κραυγές δεν σταματούν ούτε μία στιγμή και φτάνουν ταυτοχρόνως από όλα τα σημεία του ορίζοντα…

(Ο συνεντευξιαστής, τρομαγμένος, κλείνει τα αυτιά του)

Λοιπόν θα αδιαφορήσουμε; Συνεπώς όποιος βρισκόταν, και βρίσκεται ακόμη, καταδικασμένος να ζει μέρα με τη μέρα και χρόνο με τον χρόνο αυτή την εποχή που κραυγάζει χωρίς σταματημό…

Ναι;

Και τώρα φτάνω ακριβώς σε αυτό που εσύ δεν φανταζόσουν...

Λοιπόν;

Τότε δεν μπορεί και δεν πρέπει να είναι ή να γίνει με κάθε τίμημα υπερασπιστής της μη βίας, αφού όποιος απειλείται και δέχεται επίθεση –και αυτό το προβλέπει όχι μόνο το Διεθνές Δίκαιο αλλά και το Κανονικό Δίκαιο– μπορεί να προσφύγει, μέχρι και που είναι υποχρεωμένος να κάνει κάτι τέτοιο, στη νόμιμη άμυνα εναντίον απειλών βίας, πόσο μάλλον εναντίον πράξεων βίας. Συνεπώς, όπως σου έλεγα, εμείς που είμαστε εναντίον των πυρηνικών δίνουμε μια αμυντική μάχη εναντίον μιας τόσο τεράστιας απειλής, που παρόμοιά της δεν είχαμε δει ποτέ μέχρι σήμερα. Συνεπώς έχουμε το δικαίωμα να ασκήσουμε μια αντιβία, μολονότι αυτή δεν μπορεί να υπολογίζει πως θα γίνει αποδεκτή από οποιαδήποτε «διοικητική» ή «νομική» εξουσία, εν κατακλείδι να γίνει αποδεκτή από οποιοδήποτε κράτος. Αλλά είναι *η κατάσταση εκτάκτου ανάγκης που νομιμοποιεί την αυτοάμυνα, όπου η ηθική επιβάλλεται της νομιμότητας.* Δύο αιώνες μετά τον Καντ είναι πραγματικά υπερβολικό να επικαλούμαστε ιδιαίτερους λόγους για να υποστηρίξουμε αυτήν την άποψη. Το γεγονός ότι σήμερα, σε καντιανούς όπως εμείς, κολλάνε την ετικέτα του «κακούργου», δεν πρέπει να μας ανησυχεί και τόσο, αν και όταν ακούω αυτή τη λέξη πιστεύω ότι είναι προϊόν υπερβολικής μπυροποσίας˙ αυτή η κατηγορία δεν είναι παρά η απόδειξη του ηθικού αναλφαβητισμού εκείνων που βάζουν αυτές τις ετικέτες. Και αφού ξέρουμε πλέον ποιος είναι ο «ευφυής» επινοητής αυτής της λοιδορίας και πρόκειται για τον ίδιο άνθρωπο που μερικά χρόνια πριν θα μας αποκαλούσε «μύγες» και «αρουραίους», οφείλουμε να αποδεχτούμε ήρεμα ακόμη και αυτόν τον τίτλο όπως έναν τίτλο τιμής. Τουλάχιστον έτσι κάνω εγώ.

4. Η ικανότητα άσκησης βίας, επονομαζόμενη και «εξουσία», σφετερίζεται το μονοπώλιο της νομιμότητας

Συνεπώς: αυτοί μας αποκαλούν «κακούργους» επειδή δεν αναγνωρίζουμε το μονοπώλιο της εξουσίας τους (δηλαδή την ικανότητα να απειλούν και να χτυπούν) που θεμελιώνεται στη βία. Από τη στιγμή που παρουσιάζουν την εξουσία, τη δική τους εξουσία, σαν Τάξη, εμείς ipso facto καταλήγουμε να είμαστε οι «άτακτοι»˙ και σαν τέτοιοι, ακριβώς, μπορεί να θεωρηθούμε και «κακούργοι» από όποιον θέλει να έχει άποψη ακόμη και για το μήκος των μαλλιών μας –αν και για τον Ντύρερ και τον Σίλερ ήταν προφανές πως θα έπρεπε να τα έχουμε μακριά–, εκλαμβάνοντάς τα σαν απόδειξη ανεμελιάς και συνεπώς εγκληματικότητας και υπακοής στα σοβιέτ. Όποιος έχει μακριά μαλλιά (αν και στην πραγματικότητα ο αριθμός των κεφαλιών με πολλά μαλλιά ανάμεσα στους αντιπυρηνικούς διαδηλωτές είναι μάλλον περιορισμένος) είναι σαφές πως δεν έχει κανένα δικαίωμα να ασχολείται με το δικαίωμα επιβίωσης της ανθρωπότητας. Μολονότι κάτι τέτοιο μπορεί να ακούγεται ακατάληπτο, ωστόσο είναι οι Στράους και οι Τσίμερμαν, όσον αφορά την επιχειρηματολογία τους για το Βάκερσντορφ κλπ,[3] που προχωρούν στη διαπίστωση πως όσοι διαδηλώνουν εναντίον των ατομικών όπλων είναι απλώς ανώριμα άτομα και με μακριά μαλλιά.[4]

5. Η αντιστροφή

Ενώ εμείς, υπερασπιστές της ειρήνης και αντίπαλοι της απειλής, αν δεν περιοριζόμαστε σε απλές λεκτικές διαμαρτυρίες, προσδιοριζόμαστε σαν «βίαιοι», ενώ, αντιθέτως, όλες οι πραγματικά βίαιες εξουσίες αυτοπροσδιορίζονται σαν «αμυντικές». Πίσω από τις χημικές δηλητηριάσεις στο Βιετνάμ, ή πιο πρόσφατα πίσω από τον βομβαρδισμό της Τρίπολης, δεν υπάρχει κανένα *Υπουργείο Επίθεσης* αλλά ένα *Υπουργείο Άμυνας*, αν και, φυσικά, ούτε το Βιετνάμ ούτε η μικρή Λιβύη ονειρεύτηκαν πο-

τέ ή θέλησαν (ή θα μπορούσαν) να επιτεθούν στις ΗΠΑ. Αν οι επιτιθέμενοι ονομάζονται «αμυνόμενοι» (και, όντας διεφθαρμένοι, δεν έχουν τον παραμικρό δισταγμό να βάζουν και διαφημίζουν μια τέτοια ψευδή ετικέτα), τότε δεν πρέπει επίσης να προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι αυτοί μας θεωρούν, εμάς που αγωνιζόμαστε για την ειρήνη, σαν «επιτιθέμενους» και συνεπώς χρησιμοποιούν εναντίον μας –όπως για παράδειγμα στο Βάκερσντορφ– όπλα, που χωρίς αμφιβολία είναι πολεμικά όπλα. Αυτή τους η αντεπαναστατική δραστηριότητα μας κάνει στην πραγματικότητα επαναστάτες και δημιουργείται μια κατάσταση που μοιάζει στ' αλήθεια με έναν μη κηρυγμένο εμφύλιο πόλεμο. Ωστόσο, *αν ένας πολίτης υποστεί μια βλάβη, τότε εκείνοι ισχυρίζονται πως η ευθύνη είναι δική του, αφού αυτός είναι ο επιτιθέμενος.*

6. Για τα χάπενινγκς και τη διαλεκτική της βίας

Η έκφραση σου «κατάσταση έκτακτης ανάγκης» με ανησυχεί. Χρησιμοποιώντας έναν τέτοιον όρο δεν περνάς έναν... πώς να το πούμε, έναν Ρουβίκωνα;

Έναν; Τον!

Ακριβώς.

Μα δεν είμαι *εγώ* που τον πέρασα. Τον έχουν διαβεί άλλοι εδώ και πολύ καιρό. Και εννοώ εκείνους που μας απειλούν. Ή μήπως θεωρείς κι εσύ ενόχους εκείνους που αμύνονται; Θα μπορούσες να ισχυριστείς ότι εμείς αμυνόμαστε χωρίς λόγο;

Όχι, φυσικά όχι.

Για σκέψου το λιγάκι. Πάντως δεν υπάρχει λόγος να εκφραζόμαστε με έναν τόσο υπερφίαλο τρόπο. Για ένα ζήτημα όπως αυτό, η αλαζονεία με ανθρωπιστικό πρόσωπο είναι εκτός τό-

που και χρόνου, μέχρι που δείχνει ανανδρία. Όσο χειρότερα είναι τα πράγματα τόσο πιο εγκρατείς πρέπει να είμαστε.

Και πώς θα εκφραζόσουν εσύ για όλα αυτά;

Το έχω ήδη κάνει, αλλά φοβάμαι ότι δεν θέλεις να καταλάβεις. Αυτό που πιστεύω είναι το εξής: οι απλές λεκτικές προτάσεις είναι αναποτελεσματικές, έως και γελοίες. Και ανήθικες.

Άλλωστε, καθόλου...

Όπως μπορείς ή ίσως οφείλεις, θα καταλάβεις και θα αποδεχτείς αυτό που λέω αν ρίξεις μια ματιά στο παρελθόν.

Τι θέλεις να πεις;

Ποιος θα ήταν ο καταλληλότερος αγώνας εναντίον του Χίτλερ; Θεωρείς τις λίγες απόπειρες να τον εξουδετερώσουν και που δυστυχώς απέτυχαν, ανήθικες; Θα ήταν ίσως ηθικό να μην πάθει τίποτα (όπως άλλωστε συνέβη, πέρα από μια μικρή εξαίρεση), παρότι ήταν γνωστό ότι θυσίαζε, χωρίς αναστολές, εκατομμύρια και εκατομμύρια ανθρώπους για τους τρελούς σκοπούς του;

Μα πώς μπορείς να συγκρίνεις το σήμερα με εκείνη την εποχή;

Δεν έχω καμία δυσκολία να απαντήσω στην ερώτησή σου! Αφού το τότε, παρά τα 60 εκατομμύρια νεκρούς, ήταν στην πραγματικότητα απλώς η γενική πρόβα αυτού που, αναμφισβήτητα, έχουμε σήμερα μπροστά μας.

Γιατί ήταν η γενική πρόβα;

Γιατί οι σημερινοί Χίτλερ, επειδή βρέθηκαν να έχουν στα χέρια τους όπλα που ούτε καν θα έπρεπε να αποκαλούνται «όπλα», είναι πολύ πιο επικίνδυνοι από τον Χίτλερ. Φοβάμαι ότι εσύ θεωρείς επικίνδυνους μονάχα τους Χίτλερ *του παρελθόντος*, ακριβώς επειδή αποδείχτηκαν *όντως* επικίνδυνοι. Τους σημερινούς, αντιθέτως, προτιμάς να μην τους θεωρείς επικίνδυνους αυτούς καθαυτούς, κι έτσι ούτε καν τους αναγνωρίζεις.

(Ο συνεντευξιαστής σταματάει να σκεφτεί)

Αλλά ας επιστρέψουμε στο κύριο θέμα μας. Με μόνο τα μη βίαια μέσα (που πιθανώς δεν είναι καθόλου μέσα δεδομένου ότι παραμένουν μη βίαια) δεν κατέστη δυνατόν να παλέψουμε τους Χίτλερ του παρελθόντος και δεν μπορούμε ούτε πρέπει να παλέψουμε τους Χίτλερ του σήμερα. Οι Χίτλερ όχι μόνο δεν φοβούνται τέτοιες ενέργειες, αλλά πολύ απλά τις χλευάζουν. Άλλο τόσο εκτός συζήτησης είναι οι «μέθοδοι αγώνα» που έχουν έναν παθητικό χαρακτήρα, όπως για παράδειγμα οι απεργίες πείνας, που σαφώς δεν κάνουν κακό ούτε στους Χίτλερ ούτε στους Ρέηγκαν ούτε στους Στράους, αλλά μόνο σε εκείνους, που με ένα αρχαϊκό στυλ θρησκευτικής θυσίας, θέλουν να πιέσουν μια υπερδύναμη μέσω της άρνησής τους να δεχτούν τροφή. Όμως οι πιέσεις ή η βλάβη που προκαλούν στον ίδιο τους τον εαυτό ποτέ δεν απείλησαν έναν θεό ή μια υπερδύναμη. Εν κατακλείδι, τα χάπενινγκς δεν αρκούν!

(Έκπληκτος) Χάπενινγκς! Μα αυτός ο παραλληλισμός ξεπερνά στ' αλήθεια…

Όχι. Δεν ξεπερνά τίποτα. Και δεν είναι μονάχα παραλληλισμός. Οι πράξεις της μη βίαιης αντίστασης δεν είναι απλώς παρόμοιες με τα χάπενινγκς. Είναι χάπενινγκς.

Και γιατί παρακαλώ;

Για τον απλό λόγο ότι τα χάπενινγκς είναι πράξεις επιφανειακές και χαμένες, του τύπου «ως σαν», που φαντάζονται ότι είναι κάτι παραπάνω: δηλαδή πραγματικές πράξεις ή τουλάχιστον μπασταρδέματα ανάμεσα σε ουσία και φαίνεσθαι, ανάμεσα σε σοβαρότητα και παιχνίδι.[5]

Αυτό είναι αλήθεια. Αλλά...

Κανένα «αλλά». Και τέτοια «ως σαν» και πράξεις επιφανειακές που θέλουν να περνούν για δράσεις συνιστούσαν ακριβώς, τουλάχιστον μέχρι λίγους μήνες πριν, τις εκδηλώσεις αντίστασης (στο μεταξύ η ντροπή να απαγγέλλεις απλώς μια κωμωδία μοιάζει σιγά σιγά να επεκτείνεται). Λέγοντας κάτι τέτοιο, φυσικά, δεν θέλω να υποστηρίξω ότι μεταξύ των χάπενινγκς της δεκαετίας του '60 και των σημερινών δεν υπάρχει κάποια διαφορά. Ακόμη και οι ηθοποιοί και το κοινό (ή οι αντίπαλοι) δεν είναι πλέον οι ίδιοι. Το ίδιο ισχύει για το ύφος και τον κοινωνικό ρόλο τέτοιων πρωτοβουλιών. Ενώ τα πρώτα χάπενινγκς, είκοσι χρόνια πριν, ουσιαστικά πραγματοποιούνταν από *άτομα* –και ενίοτε ήταν προετοιμασμένα κατά τρόπο ευφυή και σουρεαλιστικό– απέναντι σε πρόσωπα που θεωρούνταν το *κοινό*, σήμερα, αντιθέτως, οι δικές μας μη βίαιες δράσεις αντίστασης είναι μαζικές πρωτοβουλίες, στις οποίες ούτε καν περνάει η ιδέα από το μυαλό των συμμετεχόντων να κάνουν κάτι αυθεντικό ή ευφυές, ούτε καν έχουν ακούσει τη λέξη «σουρεαλισμός» ως επί το πλείστον, αντιθέτως, πρόκειται για μικροαστούς, συχνά επιτηδευμένους και ψευτοσοβαρούς. Είναι σαφές, η κοινωνική διαφορά αλλά και η διαφορά ως προς το ύφος ανάμεσα στα χάπενινγκς του χθες και του σήμερα δεν μπορεί να αμφισβητηθεί. Εν τούτοις διατηρείται η ασάφεια μεταξύ ουσίας και φαίνεσθαι, σοβαρότητας και παιχνιδιού. Ή μήπως πιστεύεις ότι πρόκειται απλώς για ιστορική σύμπτωση το γεγονός ότι αυτές οι δύο μορφές του «ως σαν», αυτές οι δύο μορφές φαινο-

μενικής εναντίωσης και φαινομενικής επανάστασης (χάπενινγκς και μη βία), εμφανίζονται στο ίδιο τέταρτο του αιώνα; Μήπως είναι αμφότερες συμπτώματα της ίδιας και μοναδικής ασθένειας; Μήπως είναι αμφότερες σαφή σπαράγματα του ανθρώπινου είναι, που καταβλήθηκε και συνεπώς κατέστη απαρχαιωμένο από την ανωτερότητα των μηχανών;

Ποτέ δεν έβαλα αυτά τα δύο πράγματα μαζί, μέσα σε μια γενική οπτική...

Ε λοιπόν ήρθε η στιγμή να το κάνεις. Είναι αμφότερα καλά παραδείγματα του τύπου «ως σαν». Τρομακτικά καλά.

Τρομακτικά καλά;

Ακριβώς. Από τη στιγμή που οι ακτιβιστές του «ως σαν» εκθειάζονται ακριβώς γι' αυτό το «ως σαν». Στην πραγματικότητα πλασάρουν πομπωδώς τη μη επικινδυνότητά τους είτε σαν «ανθρωπισμό» είτε σαν βαθύ σεβασμό είτε, αναμφιβόλως, σαν «το πνεύμα της επί του όρους ομιλίας». Πέρα από αυτό, δεν υπάρχει τίποτα πιο τρομερό από το γεγονός ότι ένα τέτοιο «να είμαστε καλοί» και ένα τέτοιο «θάρρος για ζωή», τολμούν να ισχυρίζονται ότι αντλούν την έμπνευσή τους από τον Ιησού.

Θάρρος για ζωή; Ιησούς; Στ' αλήθεια δεν καταλαβαίνω πλέον για τι πράγμα μιλάς.

Για όλες τις επιφανειακές δραστηριότητες. Στην καλύτερη των περιπτώσεων πρόκειται –χρησιμοποιώ την απρόσωπη φόρμα πρόκειται..., αφού θα πήγαινε πολύ να μιλάμε εδώ για πρόσωπα που επιχειρούν κάτι στην πραγματικότητα– για αμφισβητίες που παραμένουν μη βίαιοι επειδή δεν έχουν οποιαδήποτε τεχνική δυνατότητα επίδειξης μιας πραγματικής αντίστασης απέναντι σε μηχανές απείρως πιο ανώτερες από αυτούς. Αυτοί βα-

σίζονται στο «ως σαν» όχι για λόγους αρχής, αλλά για λόγους αναγκαιότητας. Ο τρίτος τόμος του έργου μου *Ο άνθρωπος είναι απαρχαιωμένος* θα πρέπει δυστυχώς να περιλαμβάνει ένα κεφάλαιο για τον «χαρακτήρα που έχει απαρχαιωθεί από τις επαναστάσεις», εξαιτίας της εξουσίας των μηχανών και αυτών που είναι κυρίαρχοι των μηχανών. Αλλά φυσικά το να επιστήσουμε την προσοχή στον απαρχαιωμένο χαρακτήρα δεν πρέπει να μας αποσπά από το να σκεφτούμε ποιοι νέοι τύποι επανάστασης πρέπει να επινοηθούν και να τεθούν σε κίνηση. Αφού η *αναγκαιότητα* του αγώνα δεν πρέπει να ακυρώνεται από τη *δυσκολία* του.

Έχεις στ' αλήθεια συγκροτήσει τις φιλοσοφικές σου θέσεις με τόσο συστηματικό τρόπο;

Οι φιλοσοφίες δεν «συγκροτούνται» με συστηματικό τρόπο. Σε τι πράγμα αναφέρεσαι;

Στη θέση που υποστηρίζεις εδώ και δεκαετίες, σύμφωνα με την οποία οι μηχανές που δημιουργούμε είναι ανώτερες από εμάς τους δημιουργούς τους, όπως επίσης στην κριτική ότι έχεις στραφεί στη μη βία και εκφράζεις έναν σκεπτικισμό σχετικά με την επανάσταση.

Και πάλι: «συγκρότηση με συστηματικό τρόπο» είναι μια λανθασμένη έκφραση. Μέχρι και υπέρμετρα φιλόφρων, δεδομένου ότι το πλαίσιο των στοιχείων που αναφέρεις δεν είναι έργο ή εκτίμηση δική μου. Αυτό υπάρχει στην πραγματικότητα και το μόνο που χρειάζεται είναι να κάτσουμε να το δούμε.

Αλλά υπάρχει κάτι που δεν ταιριάζει σε αυτή την εξομοίωση χάπενινγκ και μη βίας. Άλλωστε ο Γκάντι ικανοποιούνταν μόνο με χάπενινγκς;

(Μετά από μια παύση για σκέψη): βάσει μιας συνολικής οπτικής, φοβάμαι πως ναι. Ή θα ήθελες να πιστεύεις ότι η δράση του γυμνού υφαντουργού σε στυλ Γκάντι, φωτογραφημένη χιλιάδες και χιλιάδες φορές, είναι κάτι περισσότερο από ένα απλό παιγνιώδες χάπενινγκ; Πάντως δεν κατάφερε ούτε να ανακόψει την εκβιομηχάνιση ούτε να αμφισβητήσει ουσιαστικά το άθλιο φαινόμενο της ύπαρξης των ινδικών καστών. Αν ο Γκάντι κάλεσε σε «μη βίαιη αντίσταση», το έκανε faut de mieux. Πιθανώς δεν ήταν υπερήφανος γι' αυτό και υπέφερε από το γεγονός ότι έπρεπε να ικανοποιείται με κάτι τέτοιο. Σκεφτόταν σε σχέση με αυτό: «Μολονότι στερούμαστε τη δυνατότητα και συνεπώς την αναγκαία ισχύ για να δράσουμε, ωστόσο μπορούμε να επιδείξουμε μιά κάποια μορφή αντίστασης». Συνεπώς γι' αυτόν δεν ήταν αποφασιστική –και σε αυτό έγκειται η ουσία του ζητήματος– η μη βία καθαυτή (σαν μοναδική μέθοδος που επιτρέπει η ηθική είτε σαν αξία είτε σαν σκοπός), αλλά την αντιμετώπιζε ως έναν ενδεχόμενο τρόπο άσκησης μιας πραγματικής αντίστασης, *παρά* το γεγονός ότι ήταν άοπλος. Συνεπώς σε πρώτο επίπεδο δεν υπήρχε η αποδοχή ενός «χωρίς» (χωρίς όπλα), αλλά μάλλον ενός «παρά» (παρά την έλλειψη όπλων).

Με λίγα λόγια: είσαι υπέρ της βίας;

Της βίας για αυτοάμυνα.

Και αυτό ισχύει άπαξ δια παντός;

Όχι, φυσικά όχι. Ελπίζω δηλαδή πως όχι. Ισχύει μόνο στον βαθμό που η αυτοάμυνα καθίσταται αναγκαία σε ένα καθεστώς έκτακτης ανάγκης. Εμείς καταφεύγουμε στην αυτοάμυνα μόνο και μόνο προκειμένου να καταστεί περιττή, να περιοριστεί και τελικά να εξαφανιστεί αυτή η αναγκαιότητα. Μια «διαλεκτική της βίας» αν προτιμάτε.

Συνεπώς μια βία με σκοπό το ξεπέρασμα της βίας;

Ακριβώς. Γιατί εμείς αναγνωρίζουμε έναν μοναδικό σκοπό, τη διατήρηση της ειρήνης, ελπίζοντας ότι μετά τη νίκη (σε περίπτωση που την επιτύχουμε, κάτι για το οποίο οφείλουμε να αμφιβάλλουμε συνεχώς) δεν θα υπάρχει πλέον ανάγκη για βία. Η δική μας προσφυγή στη βία πρέπει πάντοτε και αποκλειστικά να συμβαίνει, με τη μορφή εργαλείου, σε καταστάσεις απελπισίας, πάντοτε και αποκλειστικά ως αντιβία, πάντοτε και αποκλειστικά ως *προσωρινότητα.* Αλλά εφόσον οι συντεταγμένες εξουσίες ασκούν βία εναντίον μας (και μάλιστα εναντίον των παιδιών των παιδιών μας), εμείς οι χωρίς εξουσία, εμείς που εκείνες μας στερούν σκοπίμως οποιαδήποτε εξουσία – αδιάφορα αν αυτό συμβαίνει μέσω της απειλής μετατροπής των τόπων κατοικίας μας σε περιοχές εναπόθεσης τοξικών αποβλήτων ή μέσω της κατασκευής υποτίθεται ακίνδυνων πυρηνικών εγκαταστάσεων–, εμείς που οι συντεταγμένες εξουσίες προσπαθούν να μας κυριαρχήσουν, να μας εκβιάσουν, να μας υποτάξουν και να μας εξοντώσουν, αποδεχόμενες και μόνο τον κίνδυνο να συμβεί μια καταστροφή (αλλά αρκετά με αυτό το «μόνο»!), εμείς είμαστε δυστυχώς υποχρεωμένοι, σε αυτή την κατάσταση έκτακτης ανάγκης, να *αρνηθούμε* την άρνησή μας της βίας. Με άλλα λόγια, δεν πρέπει για κανέναν λόγο να απαρνηθούμε την αγάπη μας για την ειρήνη, δίνοντας στους αδίστακτους την ευκαιρία να καταστρέψουν εμάς, τα παιδιά μας και τα παιδιά των παιδιών μας. Το να βλέπεις ατάραχα αυτόν τον κίνδυνο και να κάθεσαι με σταυρωμένα χέρια, όπως κάνει το 99% των συμπολιτών μας, δεν είναι ένδειξη θάρρους ούτε ένδειξη τόλμης, αντιθέτως είναι ένδειξη –συγχώρα με γι' αυτήν την απρεπή μου έκφραση– απλώς ενδοτικότητας.

Τι θέλεις να πεις;

Ότι απέναντι στους αδίστακτους δεν υπάρχει πλέον χώρος για ενδοτικότητα.

Βλέπω ότι είσαι πραγματικά υπέρ της βίας!

Για μια ακόμη φορά: είμαι υπέρ της *αντιβίας*, που αποκαλείται «νόμιμη άμυνα».

Αυτό το συνεχές πέρασμα από τη βία στη μη βία, η άποψή σου «για μια βία που δεν είναι βία», όλα αυτά ακούγονται αρκούντως απίστευτα. Είναι σχεδόν το ίδιο αντιφατικά με τα λόγια του υπουργού Τσίμερμαν.

Η σύγκριση δεν είναι πειστική.

Όπως αυτός, κι εσύ εξαλείφεις τη διαφορά μεταξύ βίας και μη βίας. Σύμφωνα με την εφημερίδα «Welt» αυτός δήλωσε ότι: «ακόμη και η μη βίαιη αντίσταση είναι βία. Για τον απλό λόγο ότι είναι αντίσταση».

Δηλαδή η αντίσταση είναι καθαυτή βίαιη. Ωραία εξίσωση.

Ναι.

Και σε ποιο σημείο αυτή η εξίσωση, αυτό το dictum που συμπυκνώνει τις αρχές όλων των δικτατοριών, προσομοιάζει στο απόφθεγμά μου; Αυτή η εξίσωση, στ' αλήθεια, σημαίνει ακριβώς το αντίθετο από το απόφθεγμά μου! Στην πραγματικότητα εκείνο που θέλω να πω εγώ –κι εσύ ξέρεις πόσο απρόθυμα κάνω κάτι τέτοιο– δεν είναι ότι η μη βία είναι βία, αλλά ακριβώς το αντίθετο: *η άσκηση της αντιβίας στην οποία είμαστε υποχρεωμένοι να καταφεύγουμε είναι νόμιμη μόνο και μόνο γιατί αυτή στοχεύει στη δημιουργία μιας κατάστασης μη βίας*. Και συνεπώς στην παγίωση της ειρήνης που τίθεται (όχι από εμάς) σε κίνδυνο. Είναι νόμιμη μόνο και αποκλειστικά σε αυτή την περίπτωση. Στα

σοβαρά πιστεύεις ότι ως προς την ηθική του διάσταση αυτό το απόφθεγμα είναι αντιφατικό στον ίδιο βαθμό με την εξίσωση του Τσίμερμαν, που καταδικάζει σαν εξέγερση οποιαδήποτε ελεύθερη γνώμη, οποιαδήποτε έκφραση ανεξάρτητης σκέψης, οποιαδήποτε αντιλογία;

(Ο συνεντευξιαστής σιωπά)

Κατά κάποια έννοια το απόφθεγμά μου πράγματι εμπεριέχει και κάτι αρνητικό. Επισημαίνει ότι με τη βοήθεια της φιλικής μας συμπεριφοράς, ενός «quantum θωπειών» (όπως θέλουν να τις αποκαλούν κάποιοι κακόγουστοι) και την αρωγή των επιχειρημάτων μας για σύνεση, παραμένουμε ανίκανοι να κρίνουμε επαρκώς τους κατασκευαστές των πυραύλων και τις εγκαταστάσεις εμπλουτισμού του πλουτωνίου.

Στ' αλήθεια ξαφνιάζει που ένας διαφωτιστής και ορθολογιστής όπως εσύ επιχειρηματολογεί σε τέτοιο βαθμό εναντίον του λόγου και των επιχειρημάτων!

Ακριβώς γι' αυτό! *Μονάχα οι ονειροπόλοι υπερεκτιμούν τη δύναμη του λόγου!* Το πρώτο καθήκον του ορθολογιστή συνίσταται στο να μην έχει *καμία* αυταπάτη αναφορικά με τη δύναμη του λόγου και τη δύναμη της πειθούς που αυτός διαθέτει. Γι' αυτό καταλήγω πάντοτε στο ίδιο συμπέρασμα: εναντίον της βίας η μη βία δεν χρησιμεύει σε τίποτα. Εκείνοι που ετοιμάζουν ή τουλάχιστον αποδέχονται τον κίνδυνο εξάλειψης εκατομμυρίων ατόμων σήμερα και αύριο (συνεπώς μιλάμε για την οριστική μας εξάλειψη), πρέπει να εξαφανιστούν, δεν πρέπει να υπάρχουν πλέον.

Αυτό συνεπώς σημαίνει...

Πρέπει να το επαναλάβω για μια ακόμη φορά;

Ναι, σε παρακαλώ.

Δεν εντυπώθηκε στον εγκέφαλό σου;

Όχι.

Τόσο το χειρότερο για μένα. Σίγουρα εκείνοι δεν θα το κάνουν από μόνοι τους.

Αυτό συνεπώς σημαίνει ότι πρέπει να εξαλειφθούν;

Μην προσπαθείς να φανείς πιο χαζός απ' ότι είσαι στην πραγματικότητα. Το να ζει κανείς στον κόσμο μας δεν είναι αυτό που θα έλεγε κανείς καλοπέραση. Και όποιος δεν βρίσκει το κουράγιο να αναλάβει το ρίσκο να μη γίνει συνένοχος, παραμένει ανώριμος και...

Και;

...ανήθικος.

(ο συνεντευξιαστής, δύσπιστος, κουνάει με πάθος το κεφάλι του)

Σε παρακαλώ, λογικέψου! Κατά τη γνώμη σου τι θα μπορούσε και θα έπρεπε να συμβεί με τους Χίτλερ, Χίμλερ και σία, όταν έγινε ξεκάθαρο–και αυτό είχε γίνει ήδη πριν τη σύνοδο της Βανζέε[6] – ότι αυτοί... οι άνθρωποι δεν είχαν ούτε τον παραμικρό δισταγμό να κάψουν ομοίους τους, να αποτεφρώσουν εκατομμύρια άτομα προκειμένου να χρησιμεύσουν σαν καύσιμη ύλη (δεν είναι ανυπόφορο το γεγονός ότι αυτή η έκφραση βρίσκεται ακόμη και σήμερα στα χείλη κάποιων αφελών); Τι πιστεύεις λοιπόν; Πρέπει να περιοριζόμαστε σε συνετές και ευγενικές διαδηλώσεις απέναντι σε τέτοια άτομα; Θα πρέπει να επιτρέπουμε την παρουσία τους; Μα το ξέρεις κι εσύ ο ίδιος:

δεν θα τολμούμε πια να κάνουμε ούτε καν ειρηνικές διαδηλώσεις. Προσπάθησε να φανταστείς τι πρόκειται να συμβεί...

Το ξέρω. Μέχρι και αυτό δεν θα είναι δυνατό.

Ακριβώς. Αφού η αντίσταση, έτσι όπως την εννοεί ο Τσίμερμαν, θα *θεωρείται καθαυτή βίαιη.*

Συνεπώς πρέπει να απαλλαγούμε από αυτούς.

Αυτό είναι πέραν κάθε συζητήσεως. Γιατί τα πράγματα θα γίνουν ακόμα χειρότερα.

Γιατί;

Γιατί όσοι δεν αντιστέκονται απέναντι σε κάτι τέτοιο έστω και για μία φορά, δεν αντιλαμβάνονται ότι θα φτάσει η στιγμή που δεν θα μπορούν πλέον όχι απλώς να διαμαρτύρονται αλλά και μάλλον...

Και μάλλον;

Ότι *δεν θα θέλουν πια να διαμαρτύρονται. Αντιθέτως! Θα αγαλλιάζουν. Θα αγαλλιάζουν με δάδες, με ταμπούρλα και σάλπιγγες για το γεγονός ότι δεν τους επιτρέπεται πλέον να διαμαρτύρονται. Θα ευχαριστούνται από το γεγονός ότι δεν θα μπορούν πλέον να διαμαρτύρονται. Θα ευχαριστιούνται με την πλήρη υποταγή λες και πρόκειται για τη μεγαλύτερη απόλαυση.* Το απόλυτο αρνητικό σαν απόλυτο θετικό. Δεν είναι δικό τους το φταίξιμο, αλλά των γονέων τους.

Αυτό δεν ακούγεται και πολύ ενθαρρυντικό.

Με στενοχωρεί πάρα πολύ. Αλλά αυτοί δεν θα έπρεπε να εκμηδενίσουν τους εκμηδενιστές;

Πιθανώς ναι. Και εσύ τώρα παρομοιάζεις αυτούς που είναι απειλητικοί σήμερα με εκείνους που ήταν απειλητικοί τότε;

Σαφώς. Αλλά και τους μη αντιστεκόμενους του σήμερα με τους μη αντιστεκόμενους του τότε. Το σημερινό καθήκον δεν είναι μικρότερο από εκείνο του τότε. *Του τότε*. Και ίσως ακόμη μεγαλύτερο και ακόμη πιο επείγον από τότε. Εφόσον σήμερα διακυβεύονται *πολύ* περισσότερα.

Το ξέρω.

Δεν αμφιβάλλω. Αλλά ας επιστρέψουμε για μια ακόμη φορά στα απρεπή λόγια του Τσίμερμαν, σε αυτά τα λόγια που δεν είναι ούτε χριστιανικά ούτε δημοκρατικά, αλλά σκληρά, αδιάφορα και εκμηδενιστικά ως προς τα δικαιώματα: «Η μη βίαιη αντίσταση είναι βία εφόσον είναι αντίσταση» –αυτό το «εφόσον» είναι στ' αλήθεια το πιο επονείδιστο πράγμα που έχω ακούσει ποτέ. Μέσα από αυτή τη διατύπωση ο Τσίμερμαν όχι μόνο επιβεβαιώνει τη δικτατορική του νοοτροπία, αλλά και καυχιέται γι' αυτήν. Αυτά τα λόγια θα μπορούσαν κάλλιστα να βγουν από το στόμα που γάβγιζε του Χίτλερ. Πρόκειται για την ηχώ ενός λόγου με πενήντα χρόνια καθυστέρηση.

Πραγματικά πιστεύεις ότι έχουμε φτάσει σε αυτό το σημείο;

Το θέμα δεν είναι αν το πιστεύω. Όποιος σαν τον Τσίμερμαν δηλώνει ότι η μη βίαιη αντίσταση, ως μορφή αντίστασης, είναι βία, αρνείται το δικαίωμα ύπαρξης οποιασδήποτε αντίρρησης, μεταμορφώνοντας σε αυθάδεια που αξίζει τιμωρίας οποιαδήποτε έκφραση γνώμης, οποιαδήποτε κριτική της συντεταγμένης εξουσίας. Κι αυτό σημαίνει το τέλος κάθε είδους ελευθερίας. Έτσι, για παράδειγμα, οποιαδήποτε, ακόμη και φιλική, διάθεση κριτικής απέναντι στα παιχνίδια του πολέμου, θα μπορούσε να διατρέχει τον κίνδυνο να χαρακτηριστεί βίαιη

ενέργεια –καμουφλαρισμένη σαν χριστιανική ή μη βίαιη– εναντίον των λεγόμενων «φιλελεύθερων αξιών». Φυσικά δεν μπορεί να αρνηθεί κανείς ότι ενίοτε υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες ευγενικά άτομα, ασχολούμενα με κάτι που επισήμως δεν απαγορεύεται ή με κάτι που όντως απαγορεύεται διοικητικά, έχουν ευκαιριακά κάποιες επιτυχίες. Αλλά *στα μάτια των Τσίμερμαν οι επιτυχίες είναι αποκλειστικό δικαίωμα των φορέων της εξουσίας.* Και όντως –μα φυσικά χωρίς να λέγεται ρητώς– οι επιτυχίες μπορούν να έρθουν αποκλειστικά μέσω της απειλής της βίας (κάτι που κάνει η εξουσία, προσπαθώντας έτσι να επιβάλλει τη νομιμότητά της). *Εκείνο που μπορεί το υψωμένο και πρόθυμο χέρι να πετύχει* έναντι του κατεστημένου (και είναι κάτι το οποίο πραγματικά μπορεί και πρέπει να πετύχει*), δεν πρέπει να εκχωρηθεί στο στοργικό χέρι.* Στα μάτια των Τσίμερμαν ο ευγενικός τρόπος παρέμβασης (κάτι που ενίοτε συμβαίνει) δεν είναι παρά ένα τέχνασμα. Και η τρυφερότητα τίποτ' άλλο από καμουφλαρισμένη βία. Γι' αυτούς κάθε πρόβατο είναι λύκος μεταμφιεσμένος σε πρόβατο –στην οπτική των ισχυρών δεν υπάρχουν αυθεντικά πρόβατα και αυτό φυσικά σημαίνει επίσης ότι στα μάτια εκείνων που παρέχουν νομιμοποίηση μόνο στη βία, και μάλιστα στη βία που θεμελιώνεται στην εξουσία, οι αυθεντικοί χριστιανοί είναι eo ipso υποκριτές. Το γεγονός ότι κάτι τέτοιο δεν πρόκειται ποτέ να το αποδεχτούν οι Τσίμερμαν είναι ίδιον της φύσης τους. Εξ ου οι αυθεντικοί λύκοι (οι φορείς της εξουσίας, αυτοί στους οποίους ανήκει νομίμως το μονοπώλιο της βίας) δεν μπορούν να ανεχτούν τους λύκους μεταμφιεσμένους σε πρόβατα, αυτούς που παριστάνουν τους «μη βίαιους».

Δεν υπάρχει άραγε ένας κόκκος αλήθειας στη δυσπιστία απέναντι στη μη βία; Οι ισχυροί, ακόμη και οι ισχυρές εκκλησίες, ακόμη και εκείνες που ενσαρκώνουν τη θρησκεία της αγάπης, μήπως αρέσκονται στη μη βία μόνο και μόνο γιατί ξέρουν πως όταν δεν μπορούν να πραγματοποιήσουν τους σκοπούς τους με το καλό, μπορούν οποιαδήποτε στιγμή

να επιστρέψουν στη χρήση της βίας; Και γιατί ξέρουν ότι οι αδύνατοι γνωρίζουν κάτι τέτοιο;

Αυτό είναι αλήθεια. Αλλά τώρα εσύ μιλάς για τη μη βία που οι ισχυροί, ακριβώς λόγω της δύναμής τους, μπορούν ενίοτε να επιτρέπουν την παρουσία της για μια μακρά περίοδο, χρησιμοποιώντάς τη σαν μοχλό πίεσης. Αυτό όμως δεν είναι ακριβώς το θέμα μας. Πράγματι, όλη αυτή την ώρα μιλάμε για εκείνους που δεν έχουν εξουσία, για εκείνους που βρίσκονται σε μια κατάσταση έκτακτης ανάγκης και δεν μπορούν να προβαίνουν, αν θέλουν να επιβιώσουν, σε μια καταγγελία της βίας˙ για εκείνους που συνεπώς είναι υποχρεωμένοι να περάσουν στην αυτοάμυνα ή τουλάχιστον να προσπαθήσουν να σώσουν την ανθρωπότητα με βίαιες πράξεις.

Εν κατακλείδι δεν μπορούμε πλέον να σε θεωρούμε πασιφιστή.

Και όμως, είμαι. Αφού *για μένα η ειρήνη δεν είναι το μέσο αλλά ο σκοπός*. Δεν αντέχω πλέον να βλέπω να καθόμαστε με σταυρωμένα τα χέρια, ενώ κάποιοι βίαιοι άνθρωποι εκθέτουν εμάς και τους απογόνους μας σε έναν θανάσιμο κίνδυνο˙ δεν αντέχω πλέον να βλέπω να φοβόμαστε να χρησιμοποιήσουμε βία εναντίον της βίας που μας απειλεί. Ο ισχυρισμός του Χαίντερλιν, που με τόση προθυμία τσιτάρουν οι αφελείς ρήτορες και σύμφωνα με τον οποίο εκεί που βρίσκεται ο απειλητικός κίνδυνος βρίσκεται και η αρχή της σωτηρίας, απλώς δεν είναι αλήθεια: στο Άουσβιτς και τη Χιροσίμα είναι γνωστό πως δεν υπήρχε εκεί κοντά τίποτα το σωτήριο. Είναι δικό μας καθήκον να λειτουργήσουμε ως σωτήρες: δηλαδή να εκμηδενίσουμε τον κίνδυνο θέτοντας σε κίνδυνο τους εκμηδενιστές.

Τελειώσαμε;

Όχι. Θέλω να πω και κάτι τελευταίο: στα νεκροταφεία στα οποία θα μας εναποθέσουν δεν θα υπάρξει κανείς για να μας κλάψει: οι νεκροί δεν μπορούν να κλάψουν τους νεκρούς.■

Σημειώσεις

1. G. Anders, *Ο άνθρωπος είναι απαρχαιωμένος*, τόμος I, σ.259.
2. Όπ.π., σ.250.
3. Το Βάκερσντορφ είναι μια πόλη της Βαυαρίας στην περιοχή της οποίας η ομοσπονδιακή γερμανική κυβέρνηση είχε αποφασίσει την εγκατάσταση ενός πυρηνικού εργοστασίου. Για πολλά χρόνια άνθρωποι από κάθε μέρος της χώρας συγκεντρώνονταν εκεί για να αντισταθούν, με μαχητικές διαδηλώσεις και καθιστικές διαμαρτυρίες, στην πραγματοποίηση αυτού του σχεδίου. Σε αρκετές περιπτώσεις οι διαμαρτυρόμενοι αντιμετώπιζαν τη βίαιη επίθεση της αστυνομίας και του στρατού.[σ.τ.Ε.]
4. Η φιλισταϊκή έκκληση εκείνων με τα κοντά μαλλιά (=καθαροί) απ' όλες τις χώρες είναι ακόμη πιο γελοία, αφού –κάτι που οι κύριοι φιλισταίοι και ακαλλιέργητοι φυσικά αγνοούν– την τόσο υποληπτόμενη μόδα των κομμένων μαλλιών εισήγαγαν οι αβράκωτοι, ως ένδειξη διαμαρτυρίας απέναντι στους ευγενείς που φορούσαν περούκες. Όπως συχνά συμβαίνει, και σε αυτή την περίπτωση η άγνοια έγινε ιστορική πηγή˙ όχι μόνο πηγή για εκείνους που γράφουν την ιστορία, αλλά και για εκείνους που την κάνουν.
5. G. Anders, *Ο άνθρωπος είναι απαρχαιωμένος*, τόμος II, σ.55.
6. Έγινε το 1941 σε μια τοποθεσία στα νότια του Βερολίνου και εκεί οι άνθρωποι του Χίμλερ αποφάσισαν τη λεγόμενη Τελική Λύση του εβραϊκού «προβλήματος», δηλαδή τη συστηματική εξόντωση όλων των Εβραίων της Ευρώπης.[σ.τ.Ε]

Η ανωτέρω συνέντευξη όπως και αυτή που ακολουθεί, περιλαμβάνονται στο βιβλίο Gewalt-ja oder nein. Eine notwendige discussion, *εκδόσεις Knaur, Μόναχο 1987.*

Μονάχα το σαββατοκύριακο

Α: Λοιπόν, ξεκίνησες τον εμφύλιο πόλεμο;

Β: (τρομαγμένος) Εμφύλιο πόλεμο;

Α: Ε και γιατί πρόκειται λοιπόν;

Β: Δεν ξέρω πώς να το πω ακριβώς. Όμως ίσως να θέλεις απλώς να με κοροϊδέψεις. Για μια τέτοια συζήτηση θα έχουμε χρόνο μονάχα το σαββατοκύριακο.

Α: Για τι πράγμα να συζητήσουμε;

Β: Ακριβώς γι' αυτό που εσύ αποκαλείς εμφύλιο πόλ...

Α: Ούτε που τολμάς να ξεστομίσεις ολόκληρη τη λέξη!

Β: Τέλος πάντων, για το Βάκερσντορφ και πάει λέγοντας. Αλλά ήδη εδώ και καιρό εξαιτίας αυτής της κατάστασης έχουμε αναστείλει τη σαββατιάτικη σάουνα και την κυριακάτικη συναυλία μας. Τις θυσιάσαμε.

Α: Τα συγχαρητήριά μου στα θύματα. Εσύ συζητάς μονάχα το Σάββατο και την Κυριακή. Μα πιστεύεις ότι η επίθεση στη Βαστίλη διακόσια χρόνια πριν περιελάμβανε αυτό το «μονάχα»;

Β: Πώς; (παύση). Σε παρακαλώ προσπάθησε να με καταλάβεις λιγάκι παραπάνω.

Α: Σε σχέση με τι πράγμα;

Β: Σε σχέση με τη ζωή όλων ημών. Στις ημέρες που δουλεύουμε, στην πραγματικότητα δεν έχουμε χρόνο για παρόμοια πράγματα (κοιτάζει το ρολόι).

Α: «Για παρόμοια πράγματα», καλά το λες. Βιάζεσαι πολύ;

Β: Για να πω την αλήθεια ναι (ωστόσο παραμένει). Ή πιστεύεις ότι πρέπει να ακολουθήσω τη γραμμή που σε οδηγεί να χάσεις τα πάντα; Κυριολεκτικά τα πάντα; Τη δουλειά; Το αυτοκίνητο; Τον εαυτό σου; Τα μικρά; Την τηλεόραση;

Α: Προπαντώς αυτήν την τελευταία.

Β: Τι θες να πεις; Αν δεν είχαμε τηλεόραση θα ξέραμε τι συμβαίνει στον κόσμο;

Α: Πάρε για παράδειγμα στο Βάκερσντορφ. Με λίγα λόγια: υποστηρίζεις ότι να γνωρίζουμε αυτά που συμβαίνουν στον κόσμο, πράγματα που αφορούν και εμάς τους ίδιους, πρέπει να καθόμαστε στο σπίτι, μπροστά στην τηλεόραση.

Β: Κάθε πράγμα στον καιρό του.

Α: Τι θέλεις να πεις; Μήπως πιστεύεις ότι οι φαντασιώσεις σου έχουν τον δικό τους χρόνο και η τηλεόραση τον δικό της;

Β: (σωπαίνει)

Α: Αυτά τα λόγια του σοφού Σολομώντα δεν έχουν κανένα νόημα εδώ. Εκείνος είχε μπροστά του την αιώνια επανάληψη. Εμείς, αντιθέτως, μιλάμε για μια ρήξη του χρόνου. Μέσω της λανθασμένης χρήσης αυτού του παραθέματος, επιβεβαιώνεις οριστικά τη μη σοβαρότητα και την ήττα σου.

Β: (σιωπά)

Α: Λοιπόν το «Newsweek» είχε πράγματι δίκιο.

Β: Το «Newsweek»; Σε σχέση με τι;

Α: Δεν είναι ότι θεωρώ αυτό το περιοδικό πολύ ευφυές, αλλά έχει όντως επικεντρωθεί στο κρίσιμο σημείο όταν προσφάτως μας περιγελούσε σαν «weekend rebels» και σαν «leisure-time-revolutionaries», δηλαδή σαν επαναστάτες του ελεύθερου χρόνου και σαν εξεγερμένους του σαββατοκύριακου. Στ' αλήθεια πιστεύεις ότι μπορούμε να κάνουμε επανάσταση λες και πρόκειται για συναυλίες συμφωνικής μουσικής, ανακοινώνοντας το πρόγραμμα και προχωρώντας μετά κανονικά στην εκτέλεσή του σε καθορισμένες ημέρες της εβδομάδας; Και αφού δώσουμε το ραντεβού, κάνουμε τις αναγκαίες προπαρασκευαστικές συναντήσεις και ορίσουμε τα εγκαίνια, θα κάνουμε την επανάσταση με τάξη, έχοντας και το απαραίτητο διάλειμμα; Ακριβώς όπως συνέβαινε πριν με τη σάουνα; Κάθε Σάββατο και Κυριακή; Και μόνο τότε;

Β: Τέλος πάντων, εσύ πιστεύεις πως πρέπει να γίνω επαναστάτης για όλη μου τη ζωή, μαζί με όλη την οικογένειά μου;

Α: Όχι, όχι για όλη τη ζωή. Αφού μια τόσο μακρά διάρκεια θα ισοδυναμούσε με ήττα. Κάτι τέτοιο έχει ήδη έχει επαληθευθεί μία φορά.

Β: Τι πράγμα;

Α: Η παρουσία, δηλαδή περιμένουμε πολύ καιρό τη Δευτέρα Παρουσία του Χριστού και αυτό μας έχει οδηγήσει στο να μην τον περιμένουμε πλέον πραγματικά, έχουμε συνηθίσει στη μη άφιξή του και συνεπώς η απουσία του έχει σε τέτοιο βαθμό

αντιστραφεί, που φαίνεται σαν παρουσία, κάτι του τύπου υπάρχει-δεν υπάρχει στη συνείδηση του πιστού.

Β: Δεν είμαι θεολόγος και δόξα τω θεώ δεν καταλαβαίνω γρι από όλα αυτά.

Α: Και εγώ δεν είμαι. Και ακριβώς γι' αυτό νιώθω την ανάγκη να καταλάβω.

Β: Α!

Α: Για να το πω εν συντομία: φοβάμαι πως αν συνεχίσετε να επαναστατείτε μονάχα το σαββατοκύριακο και με τόσο πεζό τρόπο, με αυτά τα κανονικά χρονικά διαλείμματα, ή θα μπουχτίσετε λίαν συντόμως από όλα αυτά –και αυτό αντιστοιχεί στη «λάθος παρουσία»– ή θα μετατραπούν σε μια ευχάριστη συνήθεια την οποία θα απαιτείτε υπό τύπο δικαιώματος. Και τα παιδιά σας θα αποκαλούν αυτές τις ανολοκλήρωτες μέρες «μέρες της επανάστασης». Και τελικά θα περιμένετε, μπορεί και να το απαιτήσετε, οι κυβερνήσεις να αναγνωρίσουν, να εγκρίνουν, μέχρι και να οργανώνουν τις μέρες σας σαν μια εθνική εορτή, ακριβώς όπως έκαναν οι ναζί με την πρωτομαγιά. Μου φαίνεται ότι ακούω ήδη από τα μεγάφωνα τη φωνή του υπουργού Βάλμαν στη θορυβώδη του συγκέντρωση, να λέει ότι οι ελεύθεροι πολίτες έχουν το δικαίωμα, τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα, να παίζουν τους επαναστάτες. Αλλά αν κάποια μέρα, κατά λάθος, συμβεί να έχετε πραγματική επιτυχία, δηλαδή πραγματώσετε όντως αυτό που θέλατε και αγαπούσατε τόσο καιρό, τότε θα σας πιάσει η μεγάλη tristitia post, αφού από εκεί και πέρα δεν θα ξέρετε τι να κάνετε στα σαββατοκύριακά σας. Τελικά δεν υπάρχει τίποτα που να καταστρέφει πιο βαθιά το νόημα της ζωής από την προσήλωση σε έναν σκοπό. Οπότε δεν σας μένει τίποτ' άλλο από το να επιστρέψετε στη σάουνα.■

Βιογραφικό σημείωμα

Ο Günter Stern γεννήθηκε στις 12 Ιούλη 1902 στην Μπρεσλάβια, που σήμερα ανήκει στην Πολωνία αλλά τότε συμπεριλαμβανόταν στη γερμανική Σιλεσία, από γονείς ψυχολόγους, εβραϊκής καταγωγής, την Clara και τον William Stern. Λύκειο πήγε αρχικά στην Μπρεσλάβια και μετά στο Αμβούργο, όταν μετακόμισαν εκεί οι γονείς του το 1915. Στο πανεπιστήμιο του Αμβούργου συμμετείχε στα μαθήματα, πέραν από εκείνα που έδινε ο πατέρας του, του Ernst Cassirer· το 1922 μετεγγράφηκε στο πανεπιστήμιο του Φράιμπουργκ, όπου σπούδασε φαινομενολογική φιλοσοφία, πρώτα κοντά στον Edmund Husserl και μετά κοντά στον Martin Heidegger. Το 1924 συζήτησε το ντοκτορά του με τον Husserl και το 1925 πήγε στο Μάρμπουργκ να παρακολουθήσει τα μαθήματα του Heidegger· εδώ γνώρισε μέσω του φίλου του Hans Jonas εκείνη που θα γίνει στο μέλλον η πρώτη του σύζυγος, τη Hannah Arendt. Το 1928 κυκλοφόρησε το πρώτο του βιβλίο, *Για το έχειν. Επτά κεφάλαια για την ανθολογία της συνείδησης*. Το 1929 διάβασε στην καντιανή εταιρία του Αμβούργου και της Φρανκφούρτης ένα δοκίμιο με τίτλο *Η αποξένωση του ανθρώπου στον κόσμο*. Ανάμεσα στα τέλη της δεκαετίας του '20 και τις αρχές αυτής του '30 δούλεψε στο Βερολίνο στις πολιτιστικές στήλες διάφορων εφημερίδων, ξεκινώντας να υπογράφει σαν Anders, που στα γερμανικά σημαίνει «διαφορετικός», «άλλος». Μέχρι το 1933, λίγο πριν ο ναζιστικός τρόμος τον υποχρεώσει να διαφύγει στη Γαλλία, δούλεψε το σατιρικό μυθιστόρημα *Η κατακόμβη των μαλάκιων*. Διαφεύγοντας στο Παρίσι, δημοσίευσε το 1934 την *Παθολογία της ελευθερίας. Δοκίμιο για τη μη ταύτιση*. Χωρίζοντας από την Arendt, το 1936 μετανάστευσε στις Ηνωμένες Πολιτείες όπου έκανε τις πιο διαφορετικές δουλειές, αποκτώντας άμεση εμπειρία από την αλυσίδα συναρμολόγησης και τις νέες τεχνικές εξελίξεις· τα χρόνια που έμεινε στην Αμερική συνέχισε τη φιλοσοφική παραγωγή του, που επικεντρώθηκε στην κριτική της υπαρξιστικής φαινομενολογίας του Heidegger (*Ο Εσωτερισμός της φιλοσοφικής γλώσσας, Μηδενισμός και ύπαρξη. Για την ψευδο-συγκεκριμενικότητα της φιλοσοφίας του Heidegger*) και στη μελέτη της τέχνης. Το 1948 παντρεύτηκε την Elisabeth Freunlich, με την οποία θα μοιραστεί το υπόλοιπο της ζωής του. Το 1950 επέστρεψε στην Ευρώπη και εγκαταστάθηκε στη Βιέν-

νη, όπου έζησε μέχρι τον θάνατό του, το 1992. Το 1956 κυκλοφόρησε ο πρώτος τόμος του μεγαλύτερου φιλοσοφικού του έργου *Ο άνθρωπος είναι απαρχαιωμένος*. Το 1958 βρέθηκε στην Ιαπωνία για ένα διεθνές συνέδριο εναντίον των ατομικών εξοπλισμών και τον επόμενο χρόνο δημοσίευσε ένα ημερολόγιο από αυτό το ταξίδι. Στη συνέχεια εγκαινίασε μια σχέση μέσω επιστολών με τον πιλότο που έριξε τη βόμβα στη Χιροσίμα, στην προσπάθειά του να επεξεργαστεί μια ηθική κατάλληλη για τη νέα ατομική εποχή· και προσπάθησε ματαίως να έχει αλληλογραφία με τον γιο ενός από τους κύριους υπεύθυνους της μεταφοράς στα λάγκερ των Εβραίων. Το 1967 κλήθηκε να συμμετάσχει στο δικαστήριο Russel εναντίον των αμερικανικών εγκλημάτων πολέμου στο Βιετνάμ, απ' όπου γεννήθηκε το βιβλίο του *Visit Beautiful Vietnam. Το αλφαβητάριο των σημερινών επιθέσεων*. Η σκέψη και ο λόγος του κινήθηκαν ολοένα και περισσότερο γύρω από την κατάσταση του ανθρώπου στην εποχή της τεχνολογίας (*Το βλέμμα στο φεγγάρι. Σκέψεις για τις διαστημικές πτήσεις*), ενώ συμμετείχε ενεργώς στο κίνημα εναντίον των πυρηνικών εγκαταστάσεων (*Η ατομική απειλή. Ριζοσπαστικές σκέψεις*). Το 1980 βγήκε ο δεύτερος τόμος του έργου *Ο άνθρωπος είναι απαρχαιωμένος* και το 1987 το τελευταίο του βιβλίο (απ' όπου μεταφράστηκε και η ανά χείρας μπροσούρα) *Βία, ναι ή όχι*. ■

Παρουσιάζουμε εδώ μέρος του τελευταίου κειμένου του σπουδαίου γερμανού διανοητή και ακτιβιστή Γκύντερ Άντερς, σχετικά με το κατά πόσο πρέπει να είμαστε υπέρ ή κατά της προσφυγής στη βία όταν βρισκόμαστε σε συνθήκες έκτακτης ανάγκης και μιας άκρατης επιθετικότητας της κρατικής εξουσίας. Υπό μορφή σωκρατικού διαλόγου ο Άντερς αναλύει ένα ζήτημα που είναι διαρκώς επίκαιρο στις ετερόνομες κοινωνίες και μάλιστα σήμερα που φαίνεται πως πέφτουν και τα τελευταία προσχήματα της ολιγαρχικής δημοκρατίας. Ένας από τους κορυφαίους αντιπάλους του ναζιστικού καθεστώτος υπερασπίζεται το δικαίωμα στην αντίσταση των ανθρώπων απέναντι στις αυθαιρεσίες των καθεστώτων δηλώνοντας ξεκάθαρα ότι «είμαι υπέρ της αντιβίας, που αποκαλείται νόμιμη άμυνα».

Η έκδοση